

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

МАЗУРЕНКО Людмила Іванівна

УДК 321.7 : 332.021(477)

**ПОЛІТИЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО
БІЗНЕСУ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата політичних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі політології Одеської національної академії зв'язку ім. О. С. Попова Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Сіленко Алла Олексіївна,
Одеська національна академія зв'язку
ім. О. С. Попова,
проректор з навчальної та виховної роботи

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Примуш Микола Васильович,
Донецький національний університет,
завідувач кафедри політології

кандидат політичних наук, доцент
Ткачук Юлія Вікторівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
доцент кафедри політичних наук

Захист відбудеться «7» червня 2013 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55)

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36)

Автореферат розісланий «4» травня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. І. Ростецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Найважливішим завданням державної

влади є забезпечення інтересів населення, досягнення його добробуту. Соціальна політика – один з найважливіших напрямів діяльності держави – соціальна доктрина, що визначає стратегію і цілі розвитку суспільства, а також напрям діяльності різних недержавних інститутів. Соціальна політика – це галузь наукових досліджень; навчальна дисципліна, яка викладається в багатьох вітчизняних і зарубіжних університетах; нарешті, це – система заходів, що забезпечує вирішення проблем на ринку праці, в галузі охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення та інших сферах соціальних потреб суспільства в цілому та окремих категорій населення зокрема.

Основні зусилля держави в реалізації соціальної політики зосереджені на забезпеченні соціальної стабільності суспільства, його соціальної безпеки.

Механізмом для досягнення цих цілей виступає соціальна держава як сучасна політико-правова система, в якій держава бере на себе турботу про матеріальний добробут громадян, здійснює функцію регулювання економіки, забезпечує захист економічних і соціальних прав людини. Соціальна політика сучасної соціальної держави, що має стимулюючий і активізуючий характер, має бути спрямована не лише на адміністративне регулювання соціальних процесів, застосування пасивних заходів соціальної взаємодопомоги, але і на створення умов для соціальної і ринкової самоорганізації, для ефективної зайнятості і соціального розвитку.

Тому, безперечно, активізація діяльності малого й середнього бізнесу в Україні є найважливішим питанням державної соціальної політики у зв'язку з назрілою необхідністю створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, а відповідно – для формування потужного середнього класу. У той же час постійні зміни у політиці та у законодавстві призводять до нестабільності в економічному середовищі, тим самим збільшуючи ризики ведення бізнесу та призводячи до банкрутства багатьох підприємств.

Таким чином, політичні механізми, які здатні забезпечити розвиток малого та середнього бізнесу в умовах демократизації українського суспільства, у вітчизняній політологічній науці досліджені недостатньо, що в свою чергу підтверджує актуальність розгляду даної проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в рамках наукової теми «Соціально-політичні й правові аспекти розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2009-2014 рр.), яке здійснюється кафедрою політології Одеської національної академії зв'язку ім. О. С. Попова, одним з виконавців якої є дисертант.

Мета дисертаційного дослідження – визначити основні напрямки розвитку малого та середнього бізнесу в умовах демократизації українського суспільства і запропонувати відповідні конкретні політичні механізми, що сприяють такому розвитку.

Для досягнення даної мети були поставлені наступні **дослідницькі задачі**:

– проаналізувати основні поняття і категорії досліджуваної проблеми;

- дослідити сучасні теоретико-методологічні підходи до дослідження малого та середнього бізнесу у контексті розвитку соціальної сфери;
- проаналізувати наукові досягнення вітчизняних і зарубіжних науковців у дослідженні політичних механізмів розвитку малого та середнього бізнесу;
- здійснити комплексний аналіз розвитку малого і середнього бізнесу як напряму діяльності структур громадянського суспільства;
- провести порівняльний аналіз програм політиків і основних політичних партій України в частині, що відображає розвиток малого і середнього бізнесу;
- визначити шляхи подолання бідності як важливого індикатора політичної стабільності;
- окреслити основні завдання сучасної державної політики зайнятості населення України.

Об'єкт дослідження – політика держави щодо розвитку малого та середнього бізнесу.

Предмет дослідження – політичні механізми розвитку малого та середнього бізнесу в умовах демократизації українського суспільства.

Методи дослідження. Структурно-функціональний метод застосовувався для розгляду соціальної політики як скоординованої взаємодії елементів, що становлять її складну структуру і зумовлюють виконання нею певних функцій у рамках суспільства. Зміна і розвиток соціальної політики інтерпретувалися як результат ускладнення структурно-функціональних елементів, розщеплення старих і виникнення нових, більш адаптованих до нових умов.

Системний метод дозволив розглядати соціальну політику як певну саморегульовану соціальну цілісність, що постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем. Завдяки даному методу була отримана можливість фіксувати на «вході» і «виході» якісні особливості поведінки громадян при вираженні ними вимог до влади, а також при виконанні її рішень.

Інституціональний підхід дав можливість виявити інститути, які формують політику розвитку малого та середнього бізнесу.

Соціологічний підхід застосовувався для пояснення політичних дій суб'єктів соціальної політики (держави, інститутів громадянського суспільства тощо) з точки зору різних параметрів їх суспільного становища: соціальних ролей, статусу тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана дисертаційна робота є одним з перших системних досліджень політичних механізмів розвитку малого та середнього бізнесу в умовах демократизації українського суспільства. У ході проведеного дослідження отримані наукові результати, які відзначаються науковою новизною:

уперше:

обґрунтовано, що, з одного боку, активне втручання держави в питання соціальної відповідальності компаній суперечить законам ринкової економіки й обмежує свободу бізнесу, з іншого боку, – така поведінка влади є необхідною умовою вирішення соціальних та економічних завдань. Ключовим залишається питання щодо тих засобів, які вибирає держава для взаємодії з бізнесом.

Визначення представниками влади й бізнесу припустимого й достатнього ступеня участі держави в питаннях формування соціальної політики компаній з урахуванням використання найбільш ефективних методів впливу є головним завданням на сучасному етапі;

показано, що у регулюванні державою соціальних процесів є межа, яка відділяє активну соціальну політику, що робить наголос на заходах, котрі стимулюють продуктивну працю як основу самозахисту від пасивної політики, суть якої полягає у спрямуванні на державний захист, державний патерналізм. З одного боку цієї межі – соціальна політика як чинник соціального прогресу, позитивної соціальної динаміки на основі саморегуляції людського потенціалу, з іншого – соціальна політика як чинник соціального регресу, негативної логіки соціодинаміки, що ослаблює стимули до праці, знижує активність, стимулює «зрівнялівку», відбувається дестимулювання виробництва, генерація інфляції, соціальна нестабільність. Тому довгостроковою стратегією соціальної політики має стати перехід від пасивних до активних способів, методів її здійснення на всіх основних напрямках;

з'ясовано, що саме активна соціальна політика повинна створити стабільну, надійну соціальну базу для ринкових соціальних перетворень, перетворення соціального чинника – на важливу домінуючу прискореного економічного зростання, формування умов, що гарантуватимуть соціальну безпеку населення, яка має створюватись безпосередньо населенням, тобто кожним працюючим. Самодостатність соціальної безпеки має регулюватись на основі особистої відповідальності людини-працівника як основного її суб'єкта. Активна соціальна політика має сприяти створенню соціально-економічної бази для розширення соціального поля й кількості тих її суб'єктів, для яких внутрішня особиста відповідальність є основною детермінантою реалізації власної соціальної безпеки і які переважно або абсолютно вільні від зовнішніх чинників, насамперед, від системи державного соціального захисту;

уточнено:

твердження, що, хоча кожна політична партія задекларувала у своїй політичній програмі необхідність підтримки малого й середнього бізнесу, жодна із цих партій не прагне агрегувати й артикулювати інтереси малих і середніх підприємців. Крім того, незважаючи на наявність у складі політичної еліти (виконавчої та законодавчої влади) великої кількості бізнесменів, більша частина підприємців нікого з них не вважає своїми представниками. Все це свідчить про фрагментарність та недостатню інституціоналізацію представництва малого і середнього бізнесу в політичній системі українського суспільства;

поняття «політичні механізми розвитку малого і середнього бізнесу», яке включає: державну політику із забезпечення сприятливих умов ефективного функціонування малого і середнього бізнесу, відкриту конструктивну взаємодію бізнесу і влади (державно-приватне партнерство), інституціоналізацію лобістської діяльності структур бізнесу, систему представництва інтересів бізнесу в органах державної і муніципальної влади, громадську експертизу

законопроектів і рішень органів державної влади, створення громадських рад підприємців при органах державної влади та ін.

отримало подальший розвиток:

аргументація, що громадянське суспільство, зокрема організовані групи підприємців (асоціації, товариства, об'єднання), поки ще не є авторитетною силою, яка впливала б на вироблення й реалізацію політичних рішень, прийнятих стосовно малого й середнього бізнесу. Це є однією з основних причин того, що державна політика щодо підтримки малого й середнього бізнесу поки що недостатньо ефективна;

поняття «державна політика з підтримки малого й середнього бізнесу», під яким варто розуміти діяльність органів державної влади, спрямовану на збалансованість інтересів держави й приватних інтересів підприємців, виражених у визначеному державою політичному курсі.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення і висновки дисертації дають основу для подальшого дослідження політичних проблем розвитку малого і середнього бізнесу та можуть бути використані у практичній діяльності органів державної влади, пов'язаної з питаннями забезпечення цього процесу. Зокрема, висновки дисертації можуть бути корисні при формуванні внутрішньополітичної стратегії України у сфері соціальної політики. Науково-теоретичні напрацювання та висновки дослідження можуть знайти застосування при читанні курсів з політології, соціології, державного управління.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження були апробовані на Міжнародній науково-практичній інтердисциплінарній конференції «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (м. Рівне, 18-19 березня 2011 р.); на VIII Всеукраїнській науковій конференції студентів і молодих вчених «Молодь : освіта, наука, духовність» (м. Київ, 13 квітня 2011 р.), Міжнародній науковій конференції «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» (м. Одеса, 2012 р.), науково-технічних конференціях професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів та студентів Одеської національної академії зв'язку ім. О. С. Попова (2010-2012 рр.), наукових семінарах кафедри політології ОНАЗ ім. О. С. Попова та кафедри політичних наук Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 5 наукових публікацій у фахових виданнях з політичних наук.

Структура дисертації зумовлена характером проблематики, постановкою мети і завдань дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, перший з яких містить три підрозділи, другий і третій – по два підрозділи, і висновків. Загальний обсяг дисертації становить 185 сторінок. Список використаних джерел містить 206 найменувань (22 сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовуються актуальність теми, визначаються об'єкт, предмет, мета й задачі дослідження, теоретико-методологічні основи дисертації, наукова новизна, теоретичне та практичне значення роботи, подається характеристика її апробації.

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи дослідження політичних механізмів розвитку малого та середнього бізнесу» присвячено розгляду основних понять і категорії проблеми, аналізу сучасних теоретико-методологічних підходів та наукових досягнень вітчизняних і зарубіжних вчених у дослідженні політичних механізмів розвитку малого та середнього бізнесу.

У *підрозділі 1.1 «Основні поняття і категорії проблеми формування політичних механізмів розвитку малого та середнього бізнесу»* розвиток малого та середнього бізнесу розглядається як один із напрямків соціальної політики. Автор аналізує поняття «соціальна політика», «соціальна держава», «державна політика у сфері розвитку малого та середнього бізнесу», «бізнес», «малий бізнес», «середній бізнес», «підприємництво» та ін. Соціальна політика – це діяльність держави й інших суспільних інститутів, спрямована на прогресивний розвиток соціальної сфери, удосконалення умов, способу і якості життя людей, забезпечення певної частини їхніх життєвих потреб, надання громадянам необхідної соціальної підтримки, допомоги й захисту. Соціальна держава – це держава, політика якої направлена на створення умов, які забезпечують гідне життя й вільний розвиток людини.

Державну політику у сфері розвитку малого та середнього бізнесу слід розглядати, як органічну складову частину діяльності органів державної влади зі створення соціально орієнтованої ринкової економіки, розбудови національного підприємництва взагалі.

З урахуванням особливостей розвитку бізнесу в Україні подано авторське визначення поняття «малий бізнес», яке слід розуміти, як сукупність мікро– і малих підприємств, що займаються ініціативною підприємницькою діяльністю з метою реалізації власного економічного інтересу в умовах демократизації економіки і суспільства в цілому.

У *підрозділі 1.2 «Сучасні теоретико-методологічні підходи до дослідження малого та середнього бізнесу у контексті розвитку соціальної сфери»* зазначається, що сучасні теоретико-методологічні підходи до дослідження малого і середнього бізнесу спираються на економічні і соціально-політичні теорії багатьох поколінь дослідників. Завдяки їх науковим працям сучасні дослідники мають можливість досліджувати проблеми розвитку малого і середнього бізнесу як в ринковій, так і в перехідній економіці. Ці підходи застосовують методи, що прийшли з різних наук: філософських і економічних, природничих і суспільних, фундаментальних і прикладних.

Якщо економічний аналіз розглядає людину як засіб досягнення певної економічної мети, як трудовий ресурс, то соціальний аналіз, навпаки, дозволяє розглянути діючого актора як мету певного процесу, виявити ресурси його підприємницької діяльності, основи для формування бізнес-співтовариства.

Переважним, на погляд автора, є підхід, згідно з яким соціальна сфера розглядається як стійка сфера діяльності людей з відтворення свого життя.

Соціальна сфера зв'язується з сукупністю соціальних умов і чинників, що забезпечують життєдіяльність громадських груп і індивідів, їх відтворення, розвиток, удосконалення. При такому її розумінні вона є цілісною, постійно змінною підсистемою суспільства, простором реалізації соціальної функції суспільства. Саме у відношенні до неї набуває сенсу соціальна політика.

У підрозділі 1.3 «Наукові досягнення вітчизняних і зарубіжних науковців у дослідженні політичних механізмів розвитку малого та середнього бізнесу» зазначається, що підґрунтя сучасних наукових уявлень щодо соціально-трудова відносин в різні часи закладено такими мислителями, як Ф. Енгельс, А. Маслоу, У. Петті, Д. Рікардо, А. Сміт та ін. Серед українських вчених – це С. Бандур, М. Долішній, В. Куценко, В. Новіков, В. Петюх та ін.

Різні аспекти функціонування і розвитку малого бізнесу та державної політики підтримки малого підприємництва вивчалися і продовжують активно досліджуватись такими вітчизняними та зарубіжними науковцями, як: О. Барановський, Д. Берницька, В. Бодров, З. Варналій, Л. Воротіна, Н. Галан, М. Долішній, І. Драган, А. Єпіфанов, О. Кужель, Д. Стеченко, І. Терон, Ю. Ткаченко, А. Хімченко, Л. Чубарева та ін.

Регіональні аспекти розвитку та функціонування малого бізнесу, вплив на нього місцевих органів влади відображено у працях Н. Азьмук, С. Бейгул, О. Гайдатова, Д. Книша, А. Мохненко, Н. Полтарак, О. Ульяницької, А. Халецької та ін.

Механізми державного управління розвитком малого та середнього бізнесу висвітлені в наукових роботах С. Дейча, О. Карпової, Т. Кондратюк, С. Кулика, І. Фабрая, О. Щербини та ін.

Питання сучасної державної політики зайнятості населення України є предметом наукових досліджень І. Болдирєва, О. Вороненька, В. Галицького, І. Гнибіденка, В. Дмитрієва-Заруденка, Б. Довжик, М. Іншина, О. Журби, Р. Капченка, О. Могильного, С. Попова, М. Примуша, А. Сіленко, Ю. Ткачук та ін.

Розгляд наукових праць свідчить про те, що в них недостатньо висвітлювався саме політичний аспект діяльності органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо механізмів розвитку малого і середнього бізнесу в умовах реформування українського суспільства. Світовий досвід переконує, що саме функції здійснення державної політики стосовно розвитку малого підприємництва в розвинутих країнах значною мірою сконцентровані на рівні місцевих і регіональних органів влади.

У висновках до розділу 1 зазначено, що з метою уникнення подвійного тлумачення та помилок у застосуванні понятійного апарату досліджуваної проблеми внесено відповідну термінологічну ясність. Це дало можливість дати оцінку ступеня впливу даного сектора на загальне соціально-економічне становище в країні, а також визначення його місця і ролі у вирішенні соціально-політичних проблем.

Аналіз ступеня розробки проблеми показав, що серед політиків, підприємців і експертного співтовариства існують різні точки зору відносно політичних механізмів підтримки малого і середнього бізнесу. Так, одні вважають, що економіка не повинна залежати від державної політики, позиція інших базується на признанні дії політичних механізмів, але в обмежених формах.. Таким чином, в цілях подолання стереотипів, що склалися, потрібний новий погляд на роль політичних механізмів в розвитку малого і середнього бізнесу в умовах демократизації українського суспільства.

Другий розділ «Роль суб'єктів соціальної політики щодо розвитку малого та середнього бізнесу в Україні» присвячено розгляду розвитку малого і середнього бізнесу як напряму діяльності структур громадянського суспільства та аналізу положень програм політиків і політичних партій України, спрямованих на розвиток малого і середнього бізнесу.

У підрозділі 2.1 «Розвиток малого і середнього бізнесу як напрям діяльності структур громадянського суспільства» зазначається, що громадські організації підприємців хочуть мати можливість впливати на політику, мати представництво у владі як чільну активну частину суспільства, що забезпечує значну частину робочих місць та бюджетних податкових надходжень. Таке представництво може привести у владу багато нового: в першу чергу, технології цивілізованого лобіювання, сучасні технології документообігу, оперативності, контроль виконавчої дисципліни, концепцію «електронного» уряду. Через громадські організації здійснюються спроби ініціювати механізми, які забезпечують рівну відповідальність бізнесу та держави в особі її службовців.

Показано, що громадські об'єднання підприємців демонструють здатність та бажання конструктивно співпрацювати із владою в тих заходах, які спрямовані на розбудову малого та середнього підприємництва. Шляхом активної участі представників громадських організацій у складі дорадчих рад, комітетів, комісій, які створені при інститутах виконавчої влади різного рівня, об'єднання намагаються впливати на рішення, які стосуються підприємництва, брати активну участь у підготовці нових законопроектів, постанов, оскільки вони розуміють, що краще внести зміни на стадії підготовки того чи іншого законопроекту, постанови, аніж намагатися скасувати ті рішення, які вже було прийнято.

При активній участі громадських організацій значно зменшено адміністративний тиск на підприємців, запроваджено альтернативні схеми оподаткування, впорядковано процедури розробки та прийняття регуляторних актів, скорочено перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації тощо. Найбільш впливові громадські об'єднання підприємців постійно піклуються про кадрове забезпечення малого підприємництва, професійну підготовку юнацтва до роботи в малому і середньому бізнесі, навчання молоді основам підприємництва, підтримки та розвитку молодіжного підприємництва в Україні.

У підрозділі 2.2 «Розвиток малого і середнього бізнесу у програмах політиків і політичних партій України» аргументовано, що згадка політичними силами різної ідеологічної спрямованості у своїх програмах про необхідність

підтримки малого і середнього бізнесу вказує на те, що, по-перше, в цьому секторі економіки України є проблеми, по-друге, це має і певне практичне значення для партій: можливість отримувати як фінансову, так і електоральну підтримку цієї категорії бізнесу є привабливим моментом для партій. Крім цього, це є бажаним для партій і з тих позицій, що фінансова підтримка політичних партій малим і середнім бізнесом вимагає від партій прийняття політичних рішень, які підтримуються у більшості випадків громадянами України, а також зниження залежності партій від фінансово-промислових груп.

Зазначається, що у переважній більшості програм українських політичних партій, передвиборних програм кандидатів на пост Президента України (2010 р.) одним із напрямів їхньої діяльності є підтримка та сприяння розвитку малого та середнього бізнесу як фактору здійснення активної соціальної політики. Зроблено висновок, що багато позицій цих програм співпадають, наприклад, зниження податків для бізнесу, що свідчить про актуальність цих проблем для України.

У висновках до розділу 2 зазначено, що громадянське суспільство, зокрема організовані групи підприємців (асоціації, товариства, об'єднання), поки ще не є авторитетною силою, що впливає на вироблення й реалізацію політичних рішень, прийнятих стосовно малого й середнього бізнесу. Це є однією з основних причин того, що державна політика з підтримки малого й середнього бізнесу поки що є недостатньо ефективною.

Розділ 3 «Позитивні наслідки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як фактор стабільності політичної системи» присвячено розгляду подолання бідності як фактору політичної стабільності, аналізу сучасної державної політики зайнятості населення України.

У підрозділі 3.1 «Подолання бідності в системі факторів політичної стабільності» дисертант аргументує, що головна проблема полягає в тому, що в Україні немає комплексної системи, яка б ефективно вирішувала проблеми бідності. Держава не займається політикою попередження бідності, а лише бореться з її наслідками.

Автор зазначає, що головним інструментом забезпечення добробуту для всіх верств населення є активна соціальна політика, яка має бути спрямована на дієву підтримку потенційно активних підприємливих громадян, на створення умов для їхньої творчої соціально-економічної активності, розширення соціального простору й свободи саморегуляції та самореалізації їхнього потенціалу. Важливо, щоб у суспільстві були поступово сформовані такі базисні морально-етичні, нормативні цінності, як елемент духовності, менталітет народу, які б адекватно оцінювали дух високої творчої самодіяльності, самореалізації ділового потенціалу людини, її самовіддачі. Без цього негативні аспекти соціальної логіки ринку, його стихійні моменти, пасивність і неповороткість деяких державних органів, покликаних регулювати ринок праці, зайнятість, постійно гаситимуть соціально-економічну ініціативу, активність населення, розширюватимуть і без того велике соціальне коло розчарованих і соціально пасивних, злидених. Втративши надію знайти свою соціальну нішу

в житті, ці верстви суспільства неминуче підриватимуть позитивну динамізацію суспільного, соціального життя, істотно збіднюючи ресурси соціальної мобільності, які є об'єктивною основою активної соціальної політики.

У підрозділі 3.2 «Сучасна державна політика зайнятості населення України» розглядаються окремі найбільш впливові заходи активної політики держави в галузі забезпечення зайнятості населення, а саме: створення додаткових робочих місць; надання інформаційних та профорієнтаційних послуг; організація банку вакансій, пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні громадян; допомога громадянам у відкритті своєї справи; працевлаштування неконкурентоспроможних верств населення на заброньовані робочі місця; сприяння самозайнятості та підприємницькій діяльності; поліпшення конкурентоспроможності робочої сили за рахунок організації професійного навчання, перенавчання та підвищення її кваліфікації; організація тимчасових громадських робіт; припинення вивільнення громадян на термін до шести місяців у разі неможливості їх працевлаштування, переселення в іншу місцевість та ін.

У висновках до розділу 3 визначено, що механізми подолання бідності, що нині застосовуються в Україні, є недостатньо ефективними, про що свідчить високий її рівень. І тому вирішення цієї проблеми в Україні потребує розробки системи комплексних науково-обґрунтованих і більш дієвих заходів, які повинні враховувати профіль, специфіку та особливості формування і поширення бідності, причини її виникнення та засоби її подолання, а також нової, більш дієвої стратегії та механізмів її реалізації подолання бідності. Від тактики виживання необхідно переходити до стратегії розвитку, від боротьби з бідністю – до зростання середнього класу. Саме середній клас є основою соціальної та політичної стабільності в країні, він підтримує реформи і впроваджує їх у життя через розвиток малого та середнього бізнесу. Головний спосіб боротьби з бідністю – це підвищення рівня життя, це надання громадянам можливості гідно працювати, підвищувати свій рівень добробуту.

Специфіка обраної державою інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки визначає перспективи зайнятості, особливості створення системи високопродуктивних робочих місць, стратегію, тактику та сценарій здійснення політики зайнятості на державному та регіональному рівнях.

У **Висновках** викладаються основні результати дисертаційного дослідження. В результаті дослідження розглянуті основні поняття і категорії «соціальна політика», «соціальна держава», «бізнес», «малий бізнес», «середній бізнес», «підприємництво», «підприємець», «суб'єкт малого підприємництва». Дослідження понятійного апарату теми дисертаційної роботи стало можливим за рахунок поєднання наукових точок зору, що притаманні різним галузям знання, а саме: політології, державному управлінню, економіці, соціології та ін.

З метою дослідження розглянута динаміка розвитку понять «підприємець» і «підприємницька діяльність», внаслідок чого з'ясовано, що еволюція цих понять пов'язана з історією становлення обміну, виробництва і розподілу товарів і послуг, з рівнем розвитку науково-технічного прогресу.

За результатами аналізу різних підходів до диференціації сфер суспільства соціальна сфера виділяється у ряді основних. Одні автори розуміють соціальну сферу як сукупність великих соціальних (громадських) груп, з яких складається це конкретне суспільство, фактично ототожнюючи поняття «соціальна сфера суспільства» з поняттям «соціальна структура суспільства». Інший підхід розроблено представниками економічної науки. Активно використовуючи в науковому аналізі поняття «соціальна сфера», вони зводять її до невиробничої сфери, галузей послуг.

Аналіз ступеню розробленості проблеми показав, що у вітчизняній політологічній літературі є ряд фундаментальних наукових праць, присвячених різним аспектам соціальної політики України. У той же час поки ще немає комплексних політологічних досліджень політичних механізмів розвитку малого і середнього бізнесу, а також залишаються недостатньо розробленими теоретико-методологічні основи державно-управлінських механізмів розвитку цієї сфери.

В ході аналізу передвиборних програм політиків і політичних партій України виявлено, що в кожній з них зазначається про необхідність підтримки розвитку малого і середнього бізнесу, що дозволить створити клас ефективних власників. Проте у своїй більшості політики і політичні партії не пропонують конкретних механізмів підтримки бізнесу, а обмежуються загальними деклараціями.

Політичні механізми взаємодії держави і бізнесу є однією з важливих умов формування ефективної економічної політики, підвищення інноваційної активності, розвитку економічної і соціальної інфраструктури. Зроблений висновок про те, що політичні інститути є суб'єктом формування і розвитку малого і середнього бізнесу, а бізнес, як правило, впливає на формування політичної, соціальної, культурної системи суспільства.

Дослідження взаємовідносин держави та малого і середнього бізнесу показало, що поки вони не збалансовані. Державна політика в цій сфері часто зводиться до надмірного адміністративного тиску (перевірки, санкції, заборони та ін.). Бізнес зі своєї сторони намагається за допомогою різних форм впливу на державні органи влади лобювати свої інтереси, що не завжди співпадають з державними. Таким чином, політики встановлюють контроль над бізнесом, а бізнес намагається впливати на державну політику. В результаті створюється ґрунт для корупції, що має далекі політичні і правові наслідки.

Один із висновків дисертації полягає в тому, що змінилися і продовжують змінюватися стосунки держави і бізнесу, йде інтенсивна зміна еліт. Представляється, що взаємодія держави і бізнесу повинна орієнтуватися на розвиток системи вільного підприємництва, розвиток прав і свобод особи в економічній діяльності. Саме самостійність бізнесу об'єктивно робить його учасником соціально-політичного розвитку держави і суспільства. Роль держави в розвитку малого і середнього бізнесу повинна полягати в тому, щоб стимулювати ті сфери, які сприяють зростанню громадського добробуту.

Показано, що бізнес не лише зацікавлений у збереженні політичної стабільності відповідної території, оскільки це є найважливішою умовою поліпшення підприємницького і інвестиційного клімату, але і несе свою певну частку відповідальності за це.

У цілях інституціоналізації бізнес-співтовариства потрібна активна участь представників бізнесу в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Інституціоналізація малого і середнього бізнесу є процесом соціально-політичного конструювання специфічного набору норм і правил, що визначає практику діяльності і взаємодії бізнесу з іншими громадськими підсистемами і соціумом в цілому. Можливість впливати на політичні процеси визначається соціальним потенціалом малого і середнього бізнесу, під яким слід розуміти розвиток бізнесу, що відповідає соціальним цілям суспільства, які сприяють досягненню соціального миру, безпеки і благополуччя громадян, дотриманню прав людини.

Можна зробити висновок про те, що в Україні триває процес інституціоналізації і консолідації українського підприємництва, формуються і освоюються його цінності, установки, принципи. Про це, передусім, свідчить визнання провідними індустріальними країнами ринкового характеру української економіки, утворення на центральному і регіональному рівнях різних об'єднань, організацій, союзів промисловців і підприємців, що відстоюють інтереси українського бізнесу. Проте, поки ще передчасно вважати, що цей процес в Україні вже завершився і в країні сформувалося цивілізоване підприємництво, яке відповідає світовим стандартам.

Аналіз розвитку малого і середнього бізнесу як напряму діяльності інститутів громадянського суспільства показав, що бізнес – це найактивніший суб'єкт громадянського суспільства, який володіє потужними фінансовими та іншими ресурсами, а тому активно самовизначається в соціальному просторі. Особливістю підприємницької діяльності є, насамперед, повна воля приватної ініціативи, приватного інтересу.

Громадські об'єднання підприємців – це свідомо консолідація зусиль представників малого та середнього бізнесу, об'єднання в цілях відстоювання своїх інтересів. Вони є ключовим і дуже дієвим елементом інфраструктури підтримки підприємництва. Це цікавий і мобільний інститут, який діє на засадах добровільності і самоврядування. Процес створення громадських структур підприємців в Україні нерозривно пов'язаний із відродженням України як самостійної незалежної держави та з розвитком малого бізнесу як окремої галузі народного господарства. Кількість підприємців, які входять до складу громадських організацій, значно збільшується з часом, так само як і сама кількість громадських організацій. Від винятково захисних функцій поступово здійснюється перехід до наступної стадії – цивілізованого лобювання інтересів малого і середнього бізнесу в органах влади.

Разом з тим, вплив громадських об'єднань підприємців на темпи розвитку малого і середнього бізнесу ще не є достатньо потужним. Можливості підприємництва надто мало використовуються у вирішенні питань бідності,

безробіття, наповнення державних і місцевих бюджетів, насичення товарних ринків, розв'язання соціально-побутових проблем. В окремих регіонах нерівномірно розвивається підприємництво, допускаються порушення законодавства з питань підприємництва, антимонопольного законодавства, порядку реєстрації та регулювання діяльності підприємницьких структур, обмеження вільного руху продукції тощо.

Порівняльний аналіз програм основних політичних сил України показав, що усі політичні партії і політики прагнуть продемонструвати свою зацікавленість в підтримці малого і середнього бізнесу. Немає жодної партії або політика, які у своїй програмі виступили б проти розвитку підприємництва. Виявлено, що ліві політичні сили (Комуністична партія України), які традиційно виступають за підвищення податків, запропонували у своїй політичній програмі ввести для малого і середнього бізнесу податкові канікули.

Показано, що бідність є одним з найважливіших чинників політичної нестабільності, а значить: проблема бідності є проблемою політичною. За наявними даними, в Україні спостерігається величезний дисбаланс між найбагатшими і найбіднішими. Зроблений висновок про те, що бідність є причиною зростання недовіри до політичних інститутів. Поширюються апатія, есканізм, самотність і – як наслідок – знижується політична, зокрема електоральна активність населення. Таким чином, бідність сьогодні багато в чому виступає як істотна загроза політичній стабільності українського суспільства.

В результаті дослідження визначені основні завдання сучасної державної політики зайнятості населення України. Обґрунтовано, що державна політика зайнятості повинна бути сфокусована на проведенні заходів, які сприятимуть створенню умов для найбільш повного використання потенціалу трудової та ділової активності працездатних громадян, протидіятимуть збіднінню населення і масовому безробіттю.

Складність розв'язання цієї задачі полягає в тому, щоб знайти баланс між законами ринкової економіки, що розглядають як норму вивільнення працівників у зв'язку з ліквідацією неспроможних підприємств, згоранням обсягів виробництва, і можливостями державного і регіонального рівнів управління для задоволення потреб населення в робочих місцях як джерелі засобів існування.

Виявлені найбільш впливові заходи активної політики держави в галузі забезпечення зайнятості населення: створення додаткових робочих місць; надання інформаційних та профорієнтаційних послуг; організація банку вакансій, пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні громадян; допомога громадянам у відкритті своєї справи; працевлаштування неконкурентоспроможних верств населення на заброньовані робочі місця; сприяння самозайнятості та підприємницькій діяльності; поліпшення конкурентоспроможності робочої сили за рахунок організації професійного навчання, перенавчання та підвищення її кваліфікації; організація тимчасових громадських робіт.

Держава має розуміти стратегічне значення розвитку підприємництва: вирішення нагальних економічних і соціальних проблем неможливе без розвитку підприємницької сфери. Україні необхідна серйозна державна програма щодо створення сприятливих умов для розвитку підприємництва в країні, яка має передбачати мінімізацію фіскального й адміністративного тиску на малий бізнес, зниження вартості кредитних ресурсів, можливість реалізації інноваційних проектів тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мазуренко Л. І. Наукові досягнення вітчизняних і зарубіжних науковців у дослідженні державної політики щодо підтримки малого і середнього бізнесу / Л. І. Мазуренко // Актуальні проблеми політики : збірник наукових праць. – Одеса : Фенікс, 2010. – Вип. 40. – 435-443.

2. Мазуренко Л. . Підтримка малого і середнього бізнесу в контексті соціальної політики: основні поняття і категорії Л. І. Мазуренко // Український науковий журнал «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації». – 2011. – № 4. – С. 249-253.

3. Мазуренко Л. І. Діяльність структур громадянського суспільства щодо підтримки малого і середнього бізнесу / Л. І. Мазуренко // Сучасна українська політика. – К. : Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2012. – Вип. 26. – С. 204-210.

4. Мазуренко Л. І. Неурядові організації як суб'єкт соціальної політики / Л. І. Мазуренко // Український науковий журнал «Освіта регіону : політологія, психологія, комунікації». – 2012. – № 4. – С. 116-122.

5. Мазуренко Л. І. Подолання бідності як фактор політичної стабільності / Л. І. Мазуренко // Політологічні записки : збірник наукових праць. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 2 – С. 375-382.

АНОТАЦІЯ

Мазуренко Л. І. Політичні механізми розвитку малого та середнього бізнесу в умовах демократизації українського суспільства – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 - політичні інститути та процеси. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». - Одеса, 2013.

Обґрунтовується, що, з одного боку, активне втручання держави в питання соціальної відповідальності компаній суперечить законам ринкової економіки й обмежує свободу бізнесу, з іншого боку, така поведінка влади є необхідною умовою вирішення соціальних та економічних завдань.

Показується, що у регулюванні державою соціальних процесів є межа, яка відділяє активну соціальну політику, що робить наголос на заходах, котрі стимулюють продуктивну працю як основу самозахисту, від пасивної політики, суть якої полягає у спрямуванні на державний захист, державний патерналізм.

З'ясовується, що саме активна соціальна політика повинна створити стабільну, надійну соціальну базу для ринкових соціальних перетворень, перетворення соціального чинника - на важливу доміную прискореного економічного зростання, формування умов, що гарантуватимуть соціальну безпеку населення, яка має створюватись безпосередньо населенням, тобто кожним працюючим.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна держава, державна політика у сфері розвитку малого та середнього бізнесу, бізнес, малий бізнес, середній бізнес, підприємництво, політичні механізми розвитку малого й середнього бізнесу, громадянське суспільство.

АННОТАЦІЯ

Мазуренко Л.И. Политические механизмы развития малого и среднего бизнеса в условиях демократизации украинского общества. – Рукопис.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет им. К.Д. Ушинского».- Одесса, 2013.

Обосновывается, что, с одной стороны, активное вмешательство государства в вопрос социальной ответственности компаний противоречит законам рыночной экономики и ограничивает свободу бизнеса, с другой стороны, такое поведение власти является необходимым условием решения социальных и экономических задач. Ключевой остается проблема относительно тех средств, которые выбирает государство для взаимодействия с бизнесом.

Показано, что в регулировании государством социальных процессов есть граница, отделяющая активную социальную политику, которая делает акцент на мероприятиях, стимулирующих продуктивный труд как основу самозащиты, от пассивной политики, суть которой заключается в направленности на государственную защиту, государственный патернализм.

С одной стороны этой границы - социальная политика как фактор социального прогресса, положительной социальной динамики на основе саморегуляции человеческого потенциала, с другой - социальная политика как фактор социального регресса, отрицательной логики социодинамики, которая

ослабляет стимулы к работе, снижает активность, стимулирует «уравниловку», генерацию инфляции; социальную нестабильность. Поэтому долгосрочной стратегией социальной политики должен стать переход от пассивных к активным способам, методам ее осуществления на всех основных направлениях.

Доказывается, что именно активная социальная политика должна создать стабильную, надежную социальную базу для рыночных социальных преобразований, сформировать условия, гарантирующие социальную безопасность населения, которая должна создаваться непосредственно населением, т.е. каждым работающим. Самодостаточность социальной безопасности должна регулироваться на основе личной ответственности человека-труженика как основного ее субъекта.

Аргументировано, что гражданское общество, в частности организованные группы предпринимателей (ассоциации, общества, объединения), пока еще не являются авторитетной силой, которая влияла бы на принятие и реализацию политических решений, касающихся малого и среднего бизнеса. Это является одной из основных причин того, что государственная политика поддержки малого и среднего бизнеса пока что недостаточно эффективна.

Обосновано, что, хотя каждая политическая партия задекларировала в своей политической программе необходимость поддержки малого и среднего бизнеса, ни одна из этих партий не стремится агрегировать и артикулировать интересы малых и средних предпринимателей.

Предлагается авторское определение понятия «малый бизнес» - совокупность микро- и малых предприятий, которые занимаются инициативной предпринимательской деятельностью с целью реализации собственного экономического интереса в условиях демократизации экономики и общества в целом.

Уточнено понятие «политические механизмы развития малого и среднего бизнеса», которое включает: государственную политику по обеспечению благоприятных условий эффективного функционирования малого и среднего бизнеса, открытое конструктивное взаимодействие бизнеса и власти (государственно-частное партнерство), институционализацию лоббистской деятельности структур бизнеса, систему представительства интересов бизнеса в органах государственной и муниципальной власти, общественную экспертизу законопроектов и решений органов государственной власти, создание общественных советов предпринимателей при органах государственной власти и др.

Получило дальнейшее развитие понятие «государственная политика поддержки малого и среднего бизнеса», под которым следует понимать деятельность органов государственной власти, направленную на сбалансированность интересов государства и частных интересов предпринимателей, выраженных в определенном государством политическом курсе.

Ключевые слова: социальная политика, социальное государство, государственная политика в сфере развития малого и среднего бизнеса, бизнес, малый бизнес, средний бизнес, предпринимательство, политические механизмы развития малого и среднего бизнеса, гражданское общество.

SUMMARY

Mazurenko L.I. Policy mechanisms for small and medium businesses in the democratization of Ukrainian society. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of sciences, specialty 23.00.02 - political institutions and processes. - State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University. KD Ushinskogo. - "Odessa, 2013.

It is found that, on the one hand, the active intervention of the state in the social responsibility to the laws of the market economy and limits the freedom of business, on the other hand, such a behavior of the authorities is essential in solving social and economic problems.

It is shown that in the regulation of the state of social processes is the boundary that separates the active social policy that focuses on activities that promote productive work as the basis of self-defense, from a passive policy, the essence of which is to focus on the state protection, state paternalism.

It is proved that it is an active social policy is to create a stable, reliable social base for the market of social transformation, to create the conditions that ensure the social security of the population, which must be created directly by the population, ie each worker

Keywords: social policy, welfare state, state policy in the sphere of small and medium business, small business, medium business, entrepreneurship, political mechanisms for small and medium businesses, and civil society.